

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

***Анотація.** В роботі досліджено роль інноваційних процесів у забезпечення конкурентоспроможності регіону. Досліджено фактори інноваційної активності регіону, визначено складові регіональної інноваційної системи.*

***Ключові слова:** інновації, конкурентоспроможність, регіон, інноваційні процеси, інноваційна активність підприємства.*

***Abstract.** We investigated the role of innovation processes in ensuring competitiveness. Of the factors of innovation in the region, identified the components of the regional innovation system.*

***Keywords:** innovation, competitiveness, the region, innovative processes, innovative activity of enterprises.*

Постановка проблеми. Для розвитку економіки регіонів України необхідні безперервна та регулярна взаємодія науки і виробництва, повномасштабне та ефективне застосування конкурентоспроможних науково-технічних досягнень. Потрібні організаційні, економічні та правові рішення і умови, що сприяють прискоренню освоєння виробництва та виведення на ринок високотехнологічної, конкурентоспроможної продукції. У ряді регіонів країни сформована необхідна для цього база: з одного боку, значна кількість підприємств тієї чи іншої галузі, які потребують оновлення свого виробничо-технічного апарату, з іншого боку, створений, але недовикористаний потенціал науково-дослідних і дослідно-конструкторських організацій цього ж галузевого профілю.

В Україні процес відродження науково-виробничої кооперації, інноваційного розвитку економіки та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку може бути прискорений за рахунок відновлення розірваних і налагодження нових ефективних зв'язків між існуючими суб'єктами науково-виробничої сфери шляхом організації галузевих інноваційних систем.

Назріла потреба у створенні такого наукового методу, який дозволив би швидко і точно серед господарюючих суб'єктів знаходити ті, які потенційно чи реально володіють можливостями і взаємними потребами у взаємодії для розробки та реалізації інноваційних проектів. Сукупність таких об'єктів стане галузевою інноваційною системою – кластером.

В даний час назріла необхідність прийняття рішучих заходів не просто для поживлення інноваційної активності, а прориву в цій галузі. У зв'язку з цим необхідно розробити нові механізми підвищення інноваційної активності високотехнологічних галузей економіки, засновані на кластерному підході, кластерних ініціативах.

Сучасний стан світової економічної системи характеризується переходом від індустріального та постіндустріального укладу до періоду науки і знань. Це проявляється в першу чергу у посиленні ролі нематеріальних активів, пріоритетності інвестування в інтелектуальний капітал. Сучасний стан конкурентної боротьби відрізняється не стільки прагненням володіти капітальними і матеріальними ресурсами, скільки володіти здатністю розробляти і впроваджувати нове (інноваційним потенціалом).

Розробка нових технологій, виробництво на їх основі високоякісних товарів і послуг, вихід з цими товарами і послугами на світовий ринок є для провідних світових компаній найважливішою стратегічною метою свого розвитку. Досвід показує, що віддача від нововведень приблизно в 9 разів перевищує витрати на їх розробку і впровадження.

Актуальність вивчення питань інноваційного розвитку обумовлена необхідністю формування конкурентоспроможної економіки регіону, що базується на просуванні до більш високих технологічних укладів і забезпечує збільшення її внеску у вирішення проблем соціально-економічного розвитку. Складність цієї проблематики пов'язана з неоднозначністю теоретичних підходів як до інтерпретації самої категорії „інновація”, визначення її класифікаційних ознак, так і до обґрунтування методології дослідження і прогнозування інноваційних процесів на регіональному рівні. Інновації важливі і як окремий вид діяльності, і як стимул економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності в цілому, але це твердження є спірним у зв'язку з відсутністю наукової літератури, яка розкриває питання щодо сутності інновацій та форм, які вона приймає на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню і розробці теоретико-методологічних основ організації інноваційного процесу, формуванню інноваційної економіки присвячені роботи відомих вітчизняних учених: Л. Антонюк, О. Білоруса, В. Будкіна, О. Гаврилюка, А. Гальчинського, В. Гейця, І. Гузенко, В. Левківського, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, Ю. Макогона, А. Філіпенка, та багатьох інших.

Посилення зацікавленості вітчизняних вчених до питань інноваційного розвитку економіки, формування нової парадигми соціально-економічного розвитку на інноваційній основі знайшло відображення в численних працях праці В. Александрової, О. Алімова, О. Амоші, Ю. Бажала, О. Лапко, В. Письмака, В. Яцкова та інших.

Проблеми інноваційного розвитку висвітлювалися у багатьох працях сучасних вітчизняних науковців у контексті вироблення стратегії політичного та соціально-економічного розвитку України, зокрема М. Долішнього, І. Кураса, Ю. Пахомова, А. Чухна, С. Пирожкова, І. Пригожина та ін.

Питання сутності та джерел формування інноваційного потенціалу національної економіки розглядаються у роботах В.В. Кузьменка, П.В. Тимощука, Т.В. Марченко, І.В. Юхновського, О.В. Фурсіної та інших. Основну увагу питанням створення стратегії розвитку інноваційної діяльності на регіональному рівні, а також механізму впровадження та нормативно-правового забезпечення інноваційної політики держави у працях Б. Адамова, О. Амоші, В. Дорофійенка, Т. Качали, С. Поважного, О. Поважного, М. Чумаченка та ін.

Істотний внесок у розвиток наукових напрямів, пов'язаних з управлінням інноваційними процесами, побудовою інноваційних систем внесли зарубіжні вчені Д. Арчібудж, П. Друкер, В. Ландвел, Р. Такер, С. Тацуно, В. Фелдман, Р. Фостер, С. Фріман та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сучасного стану інноваційних процесів в регіоні, що забезпечує їх конкурентоспроможність.

Виклад основного матеріалу. Для нашої країни досліджувана проблематика особливо значима, оскільки розвиток інноваційних процесів в Україні пов'язаний з формуванням ринкової економіки. Тому в економічній літературі особливе місце приділялося і приділяється питанням визначення сутності та змісту даної категорії. Серед сформованих на сьогоднішній день теоретичних поглядів на поняття „інновація” як найбільш поширені можна виділити три основні підходи.

Перший підхід пов'язаний з характеристикою лише одного з аспектів досліджуваної категорії – техніко-технологічного результату інноваційної діяльності. В основному такий підхід визначається в статтях економічних словників і енциклопедій. Так, у Великому економічному словнику інновація розглядається як вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну техніки і технологій [1, с. 271]. У популярній економічній енциклопедії під даною категорією розуміються нововведення, кінцевий результат інноваційної діяльності, пов'язаної з вкладенням коштів в економіку і забезпечує зміну поколінь техніки і технологій [3, с. 63]. На наш погляд, такі підходи є занадто вузькоспрямованими, що відображають лише одну з характеристик досліджуваної категорії. Тому окремої уваги заслуговують два наступні трактування інновації.

При другому підході інновація розглядається як результат інноваційної діяльності. Зокрема, відповідно до міжнародних стандартів, інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав практичне втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу,

використовуваного в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [4, с. 30]. Таке визначення прийнято і в українській офіційній термінології інноваційної політики.

Крім того, обґрунтування цього підходу знайшло відображення в роботах провідних економістів з інноваційної проблематики. Так, Н.І. Завлін дає наступне визначення: „інновація – використання результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробництва, економічних, правових і соціальних відносин у сфері науки, культури, освіти та в інших сферах діяльності суспільства”. На думку Е.А.Уткіна і Г.І. Морозової, інновація являє собою об’єкт, впроваджений у виробництво в результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, якісно відмінний від попереднього аналога. Тобто інновація характеризується більш високим технологічним рівнем, новими споживчими якостями товару або послуги порівняно з попереднім продуктом.

І.Т. Балабанов вводить в поняття „інновація” організаційно-управлінський аспект, вважаючи, що нововведення являє собою матеріалізований результат, отриманий від вкладення капіталу в нову техніку або технологію, у нові форми організації виробництва, праці, обслуговування і управління, включаючи нові форми контролю, обліку, методи планування, прийоми аналізу. Д.В. Соколов, А.Б. Титов, М.М. Шабанова особливу увагу у визначенні досліджуваної категорії приділяють ефективності кінцевого результату, розуміючи під інновацією підсумковий результат створення та освоєння (впровадження) принципово нового або модифікованого засобу (нововведення), що задовольняє конкретні суспільні потреби і дає ряд ефектів (економічний, науково-технічний, соціальний, екологічний). Підхід до категорії „інновація” на мікрорівні (рівень окремої організації) пропонують Д.А. Ендовіцкий і І.Д. Коменденко, розглядаючи її як якісна зміну видів, форм і методів господарської діяльності, обумовлену зовнішніми причинами і внутрішніми можливостями і спрямовану на підвищення ефективності досягнення цілей організації.

Р.А. Фатхутдінов, розглядаючи інновацію з точки зору результативного підходу, особливу увагу приділяє характеристиці відмінностей двох категорій – „інновація” і „нововведення”. На його думку, нововведення являє собою „оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок чи експериментальних робіт у будь-якій сфері діяльності по підвищенню її ефективності”. Інновація ж є кінцевим результатом впровадження нововведення з метою зміни об’єкта управління й одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту. Крім того, автор зазначає неправомірність віднесення до поняття „інновація” етапів її розробки, створення, впровадження та дифузії, оскільки вони відносяться до фаз інноваційної діяльності.

Третій підхід пов'язаний з дослідженням категорії „інновація” як процесу, що включає основні етапи інноваційної діяльності. Так, Н.І. Лапін розглядає інновації з двох точок зору. З одного боку, це комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу для нової (або для кращого задоволення уже відомої) суспільної потреби. З іншого боку, це процес сполучених з інновацією змін в тому середовищі, в якому здійснюється його життєвий цикл [2, с. 6]. На думку А.Б. Титова, інновація являє собою процес, в ході якого наукова ідея доводиться до стадії практичного використання і починає давати економічний ефект, тобто набуває економічний зміст [5, с. 31].

Як видно з представлених визначень, їх спільною основою виступає послідовність фаз реалізації інноваційного процесу, які можуть бути розглянуті з різних позицій і з різним ступенем деталізації. По-перше, даний процес – це здійснення науково-дослідної, науково-технічної, власне інноваційної, виробничої діяльності та маркетингу. По-друге, під ним можна розуміти тимчасові етапи життєвого циклу нововведення від виникнення ідеї щодо її розробки та розповсюдження. По-третє, з фінансової точки зору його можна розглядати як процес фінансування та інвестування розробки та розповсюдження нового виду продукту або послуги. У цьому випадку він виступає в якості інноваційної складової інвестиційного проекту.

Резюмуючи результати розглянутих теоретичних основ інноваційних процесів, можна виділити дві базові характеристики інновації – результативну і процесуальну. Інновація (нововведення), на наш погляд, є не тільки новий прогресивний результат, але і процес його отримання, виражений у сукупності дій, спрямованих на створення і поширення нововведення, що задовольняє конкретні суспільні потреби. Враховуючи подвійність інновації, її сутність і зміст може бути визначено через основні властивості, які проявляються в ході створення та реалізації нововведення.

В останні роки багато дослідників пропонують доповнити наведений перелік цілим рядом факторів інноваційної активності, наприклад галузевого характеру. Вплив фактора „галузева приналежність підприємства” проявляється внаслідок структурних зрушень у промисловому виробництві, що відбуваються під дією науково-технічного прогресу. Цей фактор пропонується врахувати шляхом грамотного прогнозування напрямів науково-технічного прогресу.

Дослідження факторів, що здійснюють найбільший вплив на інноваційну активність, дозволило розробити їх загальносистемну класифікацію, що володіє властивістю універсальності і застосовності для будь-яких регіонів, незалежно від їх спеціалізації, розміру, територіального розташування і т.д. (рис. 1.).

Рис. 1. Фактори інноваційної активності регіону

Таким чином, інновація як результат – це вид діяльності або матеріальний об’єкт, або їх комбінація, для яких характерні такі ключові властивості, як:

- наукова і практична новизна, яка формується у вигляді нового прогресивного результату, раніше не застосовуваного системою, що його використовує;

- орієнтація на прикладний характер отриманого результату на етапі комерціалізації нового продукту, який полягає у запуску його у виробництво, вихід на ринок і рух далі по основних етапах життєвого циклу продукту;

- можливість отримання і вимірювання кінцевого результату інновації, вираженого у вигляді економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.

У процесуальному сенсі інновація – це процес виникнення і розробки, адаптації та використання нового корисного результату. У цьому аспекті сутність інновації виявляється в таких характеристиках (властивостях):

- тривалість, оскільки інновація являє собою найбільш тривалий з всіх бізнес-процесів, пов’язаних з максимальними лагами отримання ефекту;

- комплексний характер інноваційного процесу, що поєднує в собі риси науки і бізнесу;

- невизначеність і високий рівень ризику інноваційних операцій, які породжують неможливість жорсткого цілепокладання в цій сфері та низьку передбачуваність кінцевих результатів діяльності.

Створення національної інноваційної системи є одним з найбільш важливих аспектів модернізації сучасної України, що забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності економіки і, відповідно, життєвого рівня населення. Національна інноваційна система – це сукупність єдиної державної інноваційної політики, всі види інноваційної діяльності та її головні ресурси. Головне завдання цієї системи полягає в насиченні всіх сфер і галузей економіки інноваційними процесами. Інноваційна політика України включає в себе комплекс напрямів і заходів прямого і непрямого регулювання діяльності

суб'єктів національної інноваційної системи (господарюючі суб'єкти та інвестори; наукові, проектні та інші організації; інститути інфраструктури інноваційної діяльності, у тому числі відповідні типи фінансово-кредитних установ).

Регіональна інноваційна система включає розробників нововведень, інноваційну інфраструктуру і підприємства-споживачі нововведень. Інноваційна інфраструктура повинна забезпечувати фінансування, кадрове та інформаційне забезпечення інноваційного процесу, а також просування нововведень та доведення їх до виробництва і масового випуску. Інноваційна система покликана забезпечити випереджаючий розвиток наукоємних галузей, в т.ч. експорт наукоємної продукції. Результат інноваційного розвитку залежить від рівня розвитку науки та освіти в регіоні. Інноваційний потенціал регіону – це сукупність інноваційних потенціалів господарюючих суб'єктів регіону.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інновація (нововведення), на наш погляд, є не тільки новий прогресивний результат, але і процес його отримання, виражений у сукупності дій, спрямованих на створення і поширення нововведення, що задовольняє конкретні суспільні потреби. Враховуючи подвійність інновації, її сутність і зміст може бути визначено через основні властивості, які проявляються в ході створення та реалізації нововведення. Двоїстість інновацій, комплексний характер, багатосторонність і різноманітність сфер і способів використання обумовлюють необхідність розробки їхньої класифікації з метою обґрунтування методології моделювання інноваційних процесів. Для її побудови може бути використаний метод типології, в основі якого лежить поділ системи об'єктів та їх угруповання на базі обґрунтованих критеріїв.

На підставі розглянутих теоретичних основ інноваційних процесів виіделено дві базові характеристики інновації – результативну і процесуальну. Інновація (нововведення), на наш погляд, є не тільки новий прогресивний результат, але і процес його отримання, виражений у сукупності дій, спрямованих на створення і поширення нововведення, що задовольняє конкретні суспільні потреби. Враховуючи подвійність інновації, її сутність і зміст може бути визначено через основні властивості, які проявляються в ході створення та реалізації нововведення.

Двоїстість інновацій, комплексний характер, багатосторонність і різноманітність сфер і способів використання обумовили необхідність розробки їхньої класифікації з метою обґрунтування методології моделювання інноваційних процесів. Для її побудови може бути використаний метод типології, в основі якого лежить поділ системи об'єктів та їх угруповання на базі обґрунтованих критеріїв. Представлено ознаки класифікації інновацій, які можна використовувати в якості базових, враховуючи наявний досвід у даній сфері досліджень.

Список використаних джерел

1. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2003. – 625 с.
2. Лапин Н. И. Актуальные проблемы исследования нововведений // Социальные факторы нововведений в организационных системах: Труды семинара. – М.: ВНИИИСИ, 1980. – С. 6–7.
3. Популярный экономический словарь / под ред. А. Д. Некипелова. – М.: Большая экономическая энциклопедия, 2001. – С. 63–95.
4. Статистика науки и инноваций: Краткий терминологический словарь / под ред. Л. М. Гохберга. – М.: ЦИСН, 1996. – 297 с.
5. Титов А. Б. Характеристика и принципы классификации инноваций. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1998. – С. 31.